

DR DARIA BECKER-PESTKA
WSB Merito University in Gdańsk (Poland)

Educator, theologian, career counselor, English language teaching methodologist, and hippotherapy instructor. Research interests: penitentiary resocialization, inmate activation, and social pathologies.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1758-5669>

E-mail: daria.becker-pestka@gdansk.merito.pl

CC-BY-NC-ND 4.0 Deed

EDUCATION AND EMPLOYMENT OF PRISONERS IN POLISH PENITENTIARY SYSTEM.

Edukacja i praca skazanych w polskim systemie penitencjarnym

DOI: <https://doi.org/10.62266/PK.1898-3685.2026.38.10>

Wstęp

Zarówno praca, jak i nauka zajmują ważne miejsce w życiu każdego człowieka. Zatrudnienie i wykonywanie określonych zadań w ramach wykonywanej pracy daje człowiekowi nie tylko środki materialne na utrzymanie, ale może być źródłem satysfakcji, radości i spełnienia. Kształcenie przyczynia się do rozwoju intelektualnego, pozwala budować pozycję zawodową i społeczną, otwiera na nowe możliwości i doświadczenia, czyni jednostkę niezależną od zmieniających się zewnętrznych uwarunkowań. Zarówno zawodowa aktywność jak i edukacja wzmacniają poczucie własnej wartości, pozwalają na odkrywanie pasji, umożliwiają aktywne uczestnictwo w życiu społecznym. Czynią człowieka wolnym i dają możliwość samostanowienia oraz poczucie, że ma wpływ na swoje życie.

W przypadku osadzonych zarówno praca jak i nauka podejmowane w więzieniu stanowią element przygotowania do życia na wolności. Wypełniają w wartościowy sposób czas zapobiegając w ten sposób organizowaniu przez osadzonych aktywności mających negatywne konsekwencje dla nich i całego systemu. Pozwalają również spłacać zobowiązania, budować autorytet wśród innych osadzonych, bliskich i społeczeństwa. Są też źródłem radości i mobilizują do dalszej aktywności i podejmowania kolejnych wyzwań. Podjęcie pracy i kształcenia przez osadzonych jest również istotnym czynnikiem zapobiegającym ryzyku wystąpienia zjawiska recydywy.

Z punktu widzenia społeczeństwa stwarzanie osadzonym warunków do pracy i nauki stanowi istotną kwestię, ponieważ większość osadzonych po odbyciu kary wyjdzie na wolność i stanie się częścią społeczności. Warto jest zatem umożliwić osadzonym realizowanie kształcenia i zatrudnienia i w ten sposób przygotować ich do życia na wolności zgodnie z prawem. Jako jeden ze środków oddziaływania na skazanych a tym samym element systemu penitencjarnego proces kształcenia i zatrudnienia stanowią wyzwanie dla więziennictwa. Jest to związane z koniecznością zapewnienia adekwatnych do potrzeb warunków do podjęcia aktywności zawodowej i nauki a także zagwarantowanie właściwego i dostosowanego do możliwości i ograniczeń systemu penitencjarnego ale także aktualnej sytuacji na rynku pracy przebiegu procesu kształcenia i budowania drogi zawodowej. Polski system więzienny poddawany jest zmianom, wprowadzane są modyfikacje, programy, projekty jednak wydaje się, że te już stosowane aktywności można wzbogacić o nowe rozwiązania zaczerpnięte zarówno z praktyki innych krajów, jak również z doświadczeń badaczy.

Celem artykułu było wskazanie pożądanego kierunku rozwoju edukacyjnego oraz zatrudnienia osób odbywających karę więzienia. W tym kontekście postawiono pytania badawcze: czym jest system penitencjarny i jakie elementy się na niego składają? Jak przebiega odbywanie kary? Jakie możliwości kształcenia i zatrudnienia mają osadzeni w polskim systemie penitencjarnym? Jakie są możliwe modyfikacje w zakresie stosowanych rozwiązań i co można wprowadzić? Do zebrania prezentowanego materiału wykorzystane zostały analiza i krytyka piśmiennictwa, badanie dokumentów źródłowych, sondaż diagnostyczny w formie wywiadu eksperckiego.

1. Pojęcie i elementy systemu penitencjarnego oraz odbywanie kary pozbawienia wolności w Polsce.

W literaturze przedmiotu funkcjonują różne definicje i ujęcia systemu penitencjarnego, jego klasyfikacje i typy¹. Brakuje ujednoczonego znaczenia tego pojęcia, jednak proponowane przez badaczy ujęcia nie różnią się merytorycznie a jedynie kładą nacisk na poszczególne elementy. Pomimo różnic w podejściu do pojęcia systemu penitencjarnego przede wszystkim w jego definiowaniu pewne elementy są ze sobą zbieżne. Najważniejsze z nich stanowią: infrastruktura jednostek penitencjarnych, regulacje prawne określające wykonywanie kary pozbawienia wolności oraz tymczasowego aresztowania, oraz kadra penitencjarna. Wymienione elementy muszą spełniać określone warunki i być ze sobą sprzężone po to, żeby możliwa była skuteczna realizacja najważniejszych celów systemu, jakimi są: ochrona społeczeństwa, bezpieczeństwo jednostek penitencjarnych oraz możliwość prowadzenia oddziaływań penitencjarnych, których zadaniem jest wyeliminowanie bądź ograniczenie występowania zachowań przestępczych u osób odbywających karę pozbawienia wolności. System penitencjarny może stać się niewydolny, kiedy jego poszczególne elementy na przykład infrastruktura jednostek nie spełniają przyjętych standardów, przepisy prawa są niespójne i nieprecyzyjne a kadra jednostek jest słabo zmotywowana i nieprzygotowana pod względem merytorycznym². Funkcjonowanie systemu penitencjarnego jest mocno skorelowane z obowiązującą polityką karną, która w istotnym stopniu go kształtuje³.

Z uwagi na ograniczone ramy tekstu przyjęto, że system penitencjarny może zostać zdefiniowany jako mechanizm organizacyjny funkcjonujący w oparciu o obowiązujące rozwiązania legislacyjne zorientowany na izolowanie osób naruszających przepisy prawa karnego. Jego składowymi elementami są przede wszystkim przepisy prawne, dostępna i wykorzystywana baza materialna oraz kadra wykonująca kary izolacyjne. System zorientowany jest nie tylko na izolację przestępców, ale przede wszystkim realizowanie działań w zakresie ich naprawy i powrotu do społeczeństwa jako osób przestrzegających norm i zasad współżycia społecznego. Założone cele osiągnąć są poprzez realizację szeregu działań resocjalizacyjnych w prowadzonych przez Służby Więziennej w jednostkach penitencjarnych. Opisane w opracowaniu kształcenie i praca skazanych są ważnym środkiem oddziaływania i elementami systemu.

Kara pozbawienia wolności jest w Polsce dominującym środkiem reakcji karnej na zachowania przestępcze. Aktualnie karę pozbawienia wolności odbywa 69 137 skazanych.

¹ J. Śliwowski, *Prawo i polityka penitencjarna*, Toruń 1978, s. 71; R. Suduł, *System penitencjarny w zapewnianiu bezpieczeństwa w Polsce*, „Studia i analizy nauk o polityce”, 2022 (2), s. 134; H. Machel, *Resocjalizacja penitencjarna – trzy uwarunkowania procesu*, „Resocjalizacja Polska”, 2011 (2), s. 92-93; G. Skrobotowicz, *Wykonywanie środków oddziaływania penitencjarnego na przestrzeni lat*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2020 (30/1), s. 131-150; E. Chronowska-Sioła, *Wybrane problemy współczesnej polityki penitencjarnej w Polsce*, „Świat Idei i Polityki”, 2024 (1), s. 201.

² W. Kędziński, *Penitencjarystyka z resocjalizacją instytucjonalną: historia - stan obecny*, Warszawa 2021, s. 133.

³ E. Chronowska-Sioła, *Wybrane problemy współczesnej polityki penitencjarnej w Polsce*, „Świat Idei i Polityki”, 2024 (1), s. 201.

Zatrudnionych jest 27 158 funkcjonariuszy oraz 1844 pracowników⁴. „Wykonanie kary ograniczenia wolności ma na celu wzbudzenie w skazanym woli kształtowania jego społecznie pożądaných postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego”⁵. Karę pozbawienia wolności wykonuje się, z zastrzeżeniem art. 87 § 4, w następujących rodzajach zakładów karnych: dla młodocianych, dla odbywających karę po raz pierwszy, dla recydywistów penitencjarnych oraz w zakładach karnych dla odbywających karę aresztu wojskowego. Wspomniane jednostki mogą być organizowane jako zakłady karne typu zamkniętego, półotwartego oraz otwartego. Karę pozbawienia wolności wykonuje się w systemie programowanego oddziaływania, terapeutycznym oraz zwykłym⁶. Stosuje się dozór elektroniczny, który jest kontrolą zachowania skazanego przy użyciu środków technicznych⁷. Oprócz zakładów karnych funkcjonują także areszty śledcze przeznaczone dla osób tymczasowo aresztowanych podejrzanych o popełnienie przestępstwa. Kwestie związane z funkcjonowaniem więziennictwa regulują przepisy prawa w tym wspomniana Ustawa Kodeks karny wykonawczy oraz Ustawa o Służbie Więziennej⁸.

Warto podkreślić, że polski system więziennictwa ewoluował przez wiele lat od restrykcyjnych i surowych kar oraz trudnych warunków w zakładach penitencjarnych do nowej orientacji opartej na zasadzie humanitaryzmu, indywidualizacji, odpowiedzialności, wolnej progresji. System ten został także poszerzony o społeczną samorządność. Obowiązuje ochrona społeczeństwa i przestrzeganie bezpieczeństwa skazanych w zakładach karnych. We współczesnym systemie penitencjarnym dąży się do redukcji lub całkowitego wyeliminowania deficytów u osadzonych poprzez realizowane programy resocjalizacyjne i readaptacyjne⁹. W 2023 r. wprowadzony został program „Nowoczesne Więziennictwo”, który koncentruje się na zwiększeniu bezpieczeństwa, pracy osadzonych oraz rozwoju dozoru elektronicznego¹⁰.

W postępowaniu ze skazanymi przestrzega się zasad ogólnopedagogicznych. Wśród nich można wyróżnić zasady: akceptacji podopiecznego, pomocy (wsparcia, ochrony i opieki), indywidualizacji (szczególnie w odniesieniu do stopnia, poziomu i rodzaju odchylenia od normy oraz znajomości przyczyn zaistniałego stanu rzeczy i doświadczeń życiowych jednostki), kształtowania perspektyw, współpracy ze środowiskiem (przygotowuje do komplementarnego uczestniczenia w życiu społecznym w zgodzie z obowiązującymi powszechnie zasadami i normami działania), systematyczności-planowości, konsekwencji oraz cykliczności oddziaływań resocjalizacyjnych¹¹.

2. Kształcenie i praca skazanych w polskim systemie penitencjarnym

Zarówno kwestie związane z nauczaniem, jak i zatrudnieniem osadzonych regulują przepisy prawa w tym wspomniany Kodeks karny wykonawczy¹². Kształcenie skazanych pełni ważną rolę w procesie ich społecznej readaptacji i jest jednym z najważniejszych elementów oddziaływań penitencjarnych. Znaczącą wartość ma nauczanie zorientowane na przygotowanie osadzonych do podjęcia zatrudnienia w warunkach wolnościowych. Ważne jest umożliwienie

⁴ Centralny Zarząd Służby Więziennej, *Roczna informacja statystyczna za rok 2025*, Warszawa 2025, s. 1, 40.

⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy, Dz. U. z 2025 r. poz. 911, 1423, Art. 53. § 1.

⁶ Tamże, Art. 69-71.

⁷ Tamże, Art. 43b. § 1.

⁸ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy, Dz. U. z 2025 r. poz. 911, 142 z późn. zm.; Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej 2010 r. Dz. U. z 2025 r. poz. 1750, 1823.

⁹ K. Kosiacki, *Organizacja systemu penitencjarnego w Polsce po 1989 roku*, „Studia Gdańskie”, 2018 (XLIII), s. 115-125.

¹⁰ Biuro Komunikacji i Promocji Ministerstwo Sprawiedliwości, *Wszystkie przepisy programu „Nowoczesne Więziennictwo” już obowiązują*, <https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/centralny-zarząd-służby-wieziennej-wszystkie-przepisy-programu-nowoczesne-wiezienictwo-juz-obowiazuja> [dostęp: 5.02.2026].

¹¹ K. Janas, *Pedagogika i psychologia. Zagadnienia, pojęcia, terminy*, Warszawa 2006, s. 197-198.

¹² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy, Dz. U. z 2025 r. poz. 911, 1423, Art. 67. § 3.

osobom odbywającym karę pozbawienia wolności uzupełnienie i podniesienie poziomu wykształcenia oraz zdobycia kwalifikacji zawodowych. Osoby wykształcone zwiększają swoje szanse na odnalezienie się na rynku pracy i minimalizują ryzyko powrotu do przestępstwa a także zmniejszają ryzyko stania się beneficjentem pomocy społecznej oraz recydywy. Kształcenie pozwala uzupełnić deficyty w wiedzy wynikające z zaniedbań przed rozpoczęciem wykonywania kary pozbawienia wolności oraz umożliwia uzyskanie właściwego wykształcenia ogólnego i specjalistycznego. Kształcenie pełni również znaczenie psychologiczne, ponieważ udział w zajęciach dydaktycznych stwarza realną możliwość spędzania większej ilości czasu poza celą więzienną w związku z czym osadzony może oderwać się od codziennej nudnej rutyny więc w efekcie poprawić swoją kondycję psychiczną, zwiększyć motywacją do pracy nad sobą i własnym samorozwojem¹³.

Ponadto działania edukacyjne podejmowane w procesie resocjalizacji poza tym, że pozwalają na uzupełnienie bądź zdobycie wykształcenia odgrywają bardzo istotną rolę w formacji refleksyjnego myślenia, logicznego wnioskowania oraz rozumienia otaczającej rzeczywistości i dokonujących się w niej dynamicznych zmian¹⁴. Wszyscy osadzeni w zakładach karnych i aresztach śledczych mają możliwość realizacji prawa do nauki, gwarantowanego im i organizowanego zgodnie z przepisami Kodeksu karnego wykonawczego. Prowadzone jest nauczanie obowiązkowe w zakresie szkoły podstawowej, a także umożliwia się nauczanie w zakresie ponadpodstawowym i na kursach zawodowych¹⁵.

Nauczanie realizowane jest na takich samych zasadach jak na wolności. Jediną różnicę stanowią kraty i obowiązujące zabezpieczenia. Prowadzony jest taki sam program nauczania jak w warunkach na wolności. Przy 20 zakładach karnych i aresztach śledczych działa w Polsce 18 Centrów Kształcenia Ustawicznego. Są one placówkami publicznymi funkcjonującymi zgodnie z ustawą Prawo oświatowe. Nauczanie obejmuje wszystkie określone prawem poziomy edukacyjne a więc podstawowy, średni, policealny. Prowadzone są kwalifikacyjne kursy zawodowe (forma pozaszkolna), które zastąpiły szkoły zawodowe dla dorosłych. Nauczanie nie obejmuje studiów, które realizowane są jedynie przez KUL w Lublinie lub po uzyskaniu zgody dyrektora jednostki penitencjarnej na jej opuszczenie przez osadzonego. Szkoły dysponują bardzo dobrym wyposażeniem oraz bazą dydaktyczną. W kształceniu zawodowym skazanych duży nacisk kładzie się na jakość szkolenia praktycznego. Jego efektywność sprawdzają zewnętrzne egzaminy zawodowe przeprowadzane przez okręgowe komisje egzaminacyjne. Dopelnienie oferty edukacyjnej dla osób pozbawionych wolności w Centrach Kształcenia Ustawicznego stanowią szkolenia kursowe organizowane przez jednostki penitencjarne. Ich odbiorcami są przede wszystkim dorośli skazani nie mający żadnych umiejętności zawodowych lub wymagających przekwalifikowania zawodowego. Ta forma kształcenia oferowana jest przede wszystkim skazanym kończącym odbywanie kary. Skazani zdobywają kwalifikacje i wiedzę w zawodach, na które jest zapotrzebowanie na rynku pracy¹⁶.

¹³ D. Kanarek-Lizik, E. Pałus, *Specyfika i znaczenie kształcenia skazanych w procesie resocjalizacji penitencjarnej*, „International Journal of New Economics and Social Sciences”, 2023 (4), s. 23-31; E. Łuczak, *Rola edukacji w readaptacji społecznej skazanych*, „Edukacja Ustawiczna Dorosłych”, 2019 (4), s. 81-82.

¹⁴ Por. J. Siemionow, *Resocjalizacja przez naukę*, [w:] M. Ciosek, B. Pastwa-Wojciechowska (red.), *Psychologia penitencjarna*, Warszawa 2016, s. 255.

¹⁵ Por. *Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy*, Dz. U. z 2025 r. poz. 911, 1423, Art. 102, 130-134.

¹⁶ Por. *Ustawa Kodeks karny wykonawczy* Dz. U. z 2025 r. poz. 911, 142, Art. 102 oraz Art.130-134; A. Krawczyńska, *Jedynie takie studia w Polsce*, <https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/jedynie-takie-studia-w-polsce> [dostęp: 29.10.2025]; Wykaz kierunków kształcenia i semestrów nauki w szkołach prowadzonych przy zakładach karnych i aresztach śledczych, stan na 1.02.2026, <https://sw.gov.pl/strona/centralny-zarzad-sluzby-wieziennej-edukacja-osadzonych> [dostęp: 5.02.2026].

W nauczaniu skazanych nie jest wykorzystywany e-learning, chociaż próby jego wprowadzenia do kształcenia osadzonych były w przeszłości podejmowane¹⁷. Wynika to ze względów bezpieczeństwa jak również z podejścia realizatorów kształcenia, które opiera się na przekonaniu, że celem kształcenia osadzonych jest nie tylko wyposażenie ich w stosowną wiedzę oraz dyplom potwierdzający uzyskanie formalnych kwalifikacji, ale także wychowanie i dialog. Od 1.10.2024 roku osadzeni mają dostęp do autoryzowanych stron internetowych. Udostępnia im się stanowiska komputerowe wyłącznie w celu dokonywania odczytu przede wszystkim stron Biuletynu Informacji Publicznej, zapoznawania się z zawartością stron internetowych umieszczonych w domenie „gov.pl”, dokonywania przeglądu wybranych stron internetowych instytucji odpowiedzialnych za ochronę praw człowieka¹⁸.

Poniższa tabela pokazuje ilość osób objętych nauczaniem oraz liczbę szkół.

Tabela 1. Ilość skazanych objętych nauczaniem oraz liczba szkół (źródło: opracowanie własne w oparciu o Centralny Zarząd Służby Więziennej, Roczna informacja statystyczna za rok 2025, Warszawa 2025, s. 24)

	ilość skazanych	ilość szkół/ kursów
ogółem	4 722	5
szkoły podstawowe	91	
licea ogólnokształcące	735	17
szkoły wyższe	26	-
kwalifikacyjne kursy zawodowe	2 870	-
nauczanie kursowe	2 906	310

Praca skazanych w polskim prawie traktowana jest jako jeden z elementarnych sposobów resocjalizacji osadzonego i podstawowy sposób realizacji kary pozbawienia wolności, Celem pracy nie jest stworzenie dolegliwości, ale dobro samego osadzonego. W specjalistycznej literaturze szeroko opisuje się pozytywne oddziaływanie pracy i negatywne konsekwencje jej braku¹⁹. Nie można oddzielić pracy od życia skazanego. Praca stanowi jedną z podstawowych powinności i przywilejów całego społeczeństwa. Praca to działalność odróżniająca człowieka od innych stworzeń, ponieważ wznosi rozumność i celowość działań. Wreszcie praca stanowi powołanie i dobro człowieka, z którym najczęściej związany jest określony wysiłek²⁰. Od czasu kiedy zaczęto odchodzić od prymatu represyjnej funkcji kary odosobnienia praca osadzonych jest podstawą resocjalizacji. Praca pozwala na realizację wielu społecznie użytecznych celów, w tym na określenie lub zachowanie społecznej funkcji więźnia po wyjściu na wolność, wpływa pozytywnie na zachowanie porządku w zakładzie karnym, umożliwia zaspokajanie potrzeb ekonomicznych, w tym potrzeb rodziny, jaką osadzony pozostawił na wolności oraz umożliwia mu spłatę zobowiązań alimentacyjnych. Pozwala również na zmniejszenie kosztów utrzymania systemu penitencjarnego, a także służy – poprzez zatrudnienie nieodpłatne przy pracach

¹⁷ D. Becker-Pestka, *E-learning for Prisoners. Experience from Sweden, Norway, Poland, Finland and Germany*, „International Journal of Research in E-learning”, 2022 (1), s. 1-24.

¹⁸ Zarządzenie nr 60 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 12 września 2024 roku w sprawie korzystania przez osoby pozbawione wolności z uprawnień realizowanych za pośrednictwem narzędzi teleinformatycznych, https://ape.aws.edu.pl/pluginfile.php/196988/mod_page/content/33/Zarz%C4%85dzenie%20nr%2060%20Dyrektora%20Generalnego%20S%C5%82u%C5%BCby%20Wi%C4%99ziennej%20z%20dnia%2012%20wrze%C5%9Bnia%202024%20roku%20-%20strony%20internetowe.pdf [dostęp: 30.10.2025].

¹⁹ M. Fryszak, *Praca osób pozbawionych wolności, stan prawny oraz praktyka – zarys problematyki*, „The Prison Systems Review”, 2020 (107), s. 163-172.

²⁰ K. Pierzchała, *Rola pracy w resocjalizacji penitencjarnej w kontekście badań własnych*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego”, 2018 (100), s. 147-180.

publicznych – społecznościom lokalnym²¹. Zatrudnienie stanowi więc istotny element przygotowania do opuszczenia jednostki penitencjarnej, zapobiega recydywie, pozwala na spędzenie dnia w wartościowy i pożyteczny sposób. Może również przyczyniać się do zyskania szacunku innych osób w tym bliskich, pozwala na samorealizację, daje poczucie bycia potrzebnym.

Skazanemu zapewnia się w miarę możliwości świadczenie pracy. Przy kierowaniu do pracy uwzględnia się w miarę możliwości zawód, wykształcenie, zainteresowania i potrzeby osobiste skazanego. Z danych wynika, że w Polsce wzrasta liczba skazanych, którzy pracują, jednak w dalszym ciągu jest to zbyt mała populacja wobec walorów wynikających z zatrudnienia i znaczenia pracy w powrocie do społeczeństwa. Wydanie zezwolenia na podjęcie przez osadzonego zatrudnienia stanowi często formę nagrody za wzorowe zachowanie. Praca może odbywać się w zakładzie karnym lub poza nim. Dyrektor jednostki udziela zezwoleń na pracę więźniom, których uzna za najbardziej odpowiednich. Osadzeni mają możliwość wykonywania nieodpłatnej pracy na rzecz zakładu karnego, rządu, władz lokalnych, organizacji charytatywnych lub edukacyjnych. Praca musi zawierać element obywatelski i nie może przekraczać 90 godzin miesięcznie. Ustanowiony jest maksymalny dzienny/tygodniowy czas pracy, w tym co najmniej jeden dzień odpoczynku. Praca może być świadczona odpłatnie lub nieodpłatnie. Jeśli osadzeni otrzymują wynagrodzenie to jest ono znacznie poniżej krajowej płacy minimalnej²².

W 2016 roku został zaaranżowany przez wiceministra sprawiedliwości Program „Praca dla Więźniów” adresowany przede wszystkim do osadzonych odbywających karę w zakładach karnych typu zamkniętego. Założeniem projektu było wspieranie kompleksowo definiowanej readaptacji społecznej osadzonych a przede wszystkim ich aktywizacji zawodowej²³. W efekcie wdrożenia programu „Nowoczesne Więziennictwo” program został rozszerzony, co spowodowało znaczący wzrost liczby osadzonych objętych zatrudnieniem²⁴.

Poniższa tabela pokazuje ilość osób objętych zatrudnieniem w polskim systemie penitencjarnym.

Tabela 2. Ilość osób objętych zatrudnieniem w polskim systemie penitencjarnym (źródło: opracowanie własne w oparciu o Centralny Zarząd Służby Więziennej, Roczna informacja statystyczna za rok 2025, Warszawa 2025, s. 25)

liczba zatrudnionych	odpłatnie	nieodpłatnie	powszechność zatrudnienia
32 470	17 325	15 145	52,7%

3. Możliwe rekomendacje dla praktyki

Nauczanie i praca – zwłaszcza odpłatna – odgrywają znaczącą rolę w przygotowaniu skazanych do wolności i ich społecznej readaptacji. Funkcjonariusze Służby Więziennej

²¹ M. Łuka, *Resocjalizacyjny charakter pracy*, [w:] D. Grzesiak-Witek, M. Łuka, P. Witek, *Wybrane kierunki współczesnej profilaktyki i resocjalizacji*, Lublin 2018, s. 102.

²² Por. *Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy*, Dz. U. z 2025 r. poz. 911, 1423, Art. 121-129; D. Becker-Pestka, *Wybrane problemy niedostosowania systemów więziennictwa Polski i Portugalii w zakresie aktywności osadzonych i współpracy z podmiotami zewnętrznymi*, „Zeszyty Naukowe Pro Publico Bono,” 2025 (1), s. 325-340; <https://www.prison-insider.com/en/countryprofile/pologne-2024> [dostęp: 5.01.2026].

²³ M. Frysztak, *Praca osób pozbawionych wolności, stan prawny oraz praktyka – zarys problematyki*, “The Prison Systems Review” 2020 (107), s. 163-172; D. Becker-Pestka, *Funkcjonowanie systemu poradnictwa zawodowego oraz form aktywizacji zawodowej dla osób skazanych*, Warszawa 2019, s. 130-132.

²⁴ Biuro Komunikacji i Promocji Ministerstwo Sprawiedliwości, *Wszystkie przepisy programu „Nowoczesne Więziennictwo” już obowiązują*, <https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/centralny-zarząd-służby-więziennej-wszystkie-przepisy-programu-nowoczesne-więziennictwo-juz-obowiazuja> [dostęp: 31.10.2025].

podejmują liczne działania zorientowane na zapewnienie osadzonym zróżnicowanych możliwości w tym zakresie dostosowanych do zmieniających się warunków na rynku pracy. Korzystając z doświadczeń innych krajów europejskich można jednak wprowadzić do już stosowanego wachlarza modyfikacje.

Można wykorzystać rozwiązania stosowane w innych krajach i podjąć takie działania jak na przykład walka z analfabetyzmem. W Polsce nie są realizowane takie programy, można zaczerpnąć z doświadczeń norweskich²⁵. Ponadto warto wykorzystać potencjał e-learningu – takie rozwiązania stosowane są na przykład w takich krajach jak Portugalia czy Niemcy²⁶. Warto chociaż w sposób symboliczny wynagradzać osadzonych za naukę traktując ją jak pracę²⁷.

Wskazane jest zwiększenie możliwości i dostępności kształcenia w tym uniwersyteckiego²⁸. Można również wprowadzić obowiązek uczestniczenia w jakiegokolwiek aktywności dziennej²⁹. Należy zwiększyć ilość osób zatrudnionych przede wszystkim odpłatnie i uczynić zatrudnienie obowiązkowym tak jak ma to miejsce w Niemczech chociaż w polskim systemie jest to trudne z uwagi na ograniczenia w zakresie dostępności miejsc pracy i konieczności zapewnienia ochrony³⁰.

Warto rozważyć wprowadzenie zmian w prawie i pozwolić osadzonym na pracę w administracji oraz firmach prywatnych. Ponadto zawierać umowy pomiędzy zakładami karnymi a uniwersytetami w myśl których niewielka część więzienna jest oddawana na potrzeby studiujących osadzonych³¹.

Należy także – zdaniem badaczy – nawiązywać międzynarodową współpracę ze szkołami działającymi w instytucjach resocjalizacyjnych, organizować konferencje metodyczne, które pozwoliłyby na dokonanie prezentacji autorskich rozwiązań organizacyjnych czy materiałów związanych z elementami systemu dydaktycznego. Ponadto wskazane jest dążenie do zachowania równowagi pomiędzy kierunkami kształcenia realizowanymi przez oświatę przywięzienną a więc kształceniem zawodowym i kształceniem ogólnym. W jednostkach dominuje aktualnie kształcenie zawodowe. W zakładach karnych, w których działają szkoły przywięzienne warto powołać stanowisko wychowawcy ds. nauczania osadzonych a przy Centralnym Zarządzie Służby Więziennej powołać Zespół ds. Nauczania Skazanych³².

Zdarza się, że niepokój wyższej uczelni przed kształceniem studenta odbywającego karę pozbawienia wolności stanowi barierę niemożliwą do pokonania. W związku z tym warto również pracować z funkcjonariuszami Służby Więziennej i zmieniać podejście kadry jednostek i nauczycieli akademickich do kształcenia na poziomie wyższym, ponieważ zdarza się, że prezentują postawę określaną jako niezrozumiałą. Zapomina się o słuszności idei readaptacji, reintegracji społecznej a także o wartościach związanych z umożliwieniem zdobywania korzyści edukacyjnych przez nauczanie. Lepszym rozwiązaniem jest kształcenie

²⁵ <https://www.prison-insider.com/en/countryprofile/norvege-2024> [dostęp: 5.01.2026].

²⁶ R. Barros, A. Monteiro, *E-learning for lifelong learning of female inmates: the Epris project*. Iated (ed.), Edulearn, „Proceedings”, 2015, s. 7056-7063; A. Moreira, *O Campus Digital Educonline@Pris*, <https://portal.uab.pt/o-campus-digital-educonlineepris/>; A. Monteiro, R. Barros, C. Leite, *Lifelong learning through e-learning in european prisons: Rethinking digital and social inclusion*, Conference: INTED2015 “Conference Proceedings”, s. 1038-1046; J. A. Moreira, A. Reis-Monteiro, A. Machado, *Higher Education Distance Learning and e-Learning in Prisons in Portugal*. “Comunicar”, vol. 25, 2017, issue 51, s. 39-47.

²⁷ <https://www.prison-insider.com/en/countryprofile/portugal-2024> [dostęp: 5.01.2026].

²⁸ <https://www.prison-insider.com/en/countryprofile/allemaigne-2024> [dostęp: 5.01.2026]

²⁹ <https://www.prison-insider.com/en/countryprofile/norvege-2024> [dostęp: 5.01.2026]

³⁰ <https://www.prison-insider.com/en/countryprofile/allemaigne-2024> [dostęp: 5.01.2026]

³¹ M. Cretenot, *From national practices to European guidelines: interesting initiatives in prisons management*. *European Prison Observatory. Detention conditions in the European Union*, Rzym 2013, s. 13-33.

³² D. Kanarek-Lizik, E. Pałus, *Specyfika i znaczenie kształcenia skazanych w procesie resocjalizacji penitencjarnej*, „International Journal of New Economics and Social Sciences”, 2023 (4)(20), s. 32-33.

skazanych i wskazywanie im wartości, uczulanie na dobro niż pozostawienie ich w warunkach izolacji w oczekiwaniu na ich wyjście na wolność³³.

Podsumowując zgromadzony materiał można sformułować następujące rekomendacje dla praktyki:

- dostosowywać programy kształcenia do potrzeb rynku pracy,
- wprowadzić obowiązek pracy,
- zwiększyć możliwości dostępu lub zatrudnić w jednostkach penitencjarnych profesjonalnych doradców zawodowych,
- stworzyć organ lub stanowisko dla osoby odpowiedzialnej za proces kształcenia,
- zachowywać równowagę pomiędzy kształceniem zawodowym i ogólnym,
- rozwijać współpracę z lokalnymi podmiotami w zakresie zwiększenia miejsc pracy i możliwości zatrudnienia osadzonych,
- nawiązywać i podtrzymywać współpracę z podmiotami i instytucjami zagranicznymi, które realizują kształcenie osadzonych i umożliwiają im pracę oraz korzystać z tych możliwości i doświadczeń,
- regularnie organizować konferencje i spotkania poświęcone tylko problematyce kształcenia i zatrudniania osadzonych,
- współpracować z uczelniami wyższymi,
- rozszerzyć ofertę edukacyjną dla osadzonych a tym samym zwiększyć ich możliwości w zakresie dostępności do wiedzy i nauczania,
- bardziej indywidualizować proces kształcenia,
- zwiększyć możliwości kształcenia na studiach wyższych,
- korzystać z potencjału e-learningu.

Zakończenie

Zarówno nauczanie jak i zatrudnienie skazanych stanowią ważny element przygotowania ich do życia na wolności. Aby ich do niej właściwie przygotować warto podejmować wyzwania i wprowadzać nowe rozwiązania lub zmieniać już istniejące. Dostosować kształcenie i możliwości pracy do rzeczywistych potrzeb.

Implementowanie tych rozwiązań jest złożonym, ale możliwym zadaniem dla państwa a także wyzwaniem dla obowiązującego systemu. Niewątpliwie problem i barierę w implementacji proponowanych rozwiązań stanowią takie kwestie jak konieczność zapewnienia bezpieczeństwa osadzonym, funkcjonariuszom i społeczeństwu co skutkuje ograniczonymi możliwościami w zakresie wprowadzania takich rozwiązań jak e-learning. Ponadto występują problemy kadrowe, związane także z infrastrukturą i ograniczeniami finansowymi. Z uwagi na oczywiste i wielopłaszczyznowe korzyści wynikające z ich wdrożenia wskazane jest podjęcie działań w zakresie dokonywania chociaż niewielkich zmian w opisanym zakresie.

Dzięki zaangażowaniu pracowników Służby Więziennej podmioty kształcące osadzonych od lat przechodzą zmiany i dostosowują się do wymogów i polityki ogólnoswiatowej dotyczącej skazanych. Odpowiadają w ten sposób na ich potrzeby i oczekiwania oferując różne formy kształcenia zwłaszcza zawodowego a także wykorzystują różne środki żeby zorganizowanie kształcenia w ogóle było możliwe. Niewykluczone, że bogata gama zajęć edukacyjnych mobilizuje osadzonych na dłuższy czas do wykorzystywania dostępnych możliwości w zakresie podnoszenia swoich kwalifikacji. Obecnie możliwe jest kształcenie niemal na wszystkich poziomach ponieważ coraz częściej docierają informacje o osobach studiujących a nawet przygotowujących doktorat. Realizacja procesu kształcenia jest możliwa zarówno w placówkach funkcjonujących przy jednostkach penitencjarnych, ale także

³³ N. Pietruszka, *Kształcenie na poziomie wyższym w polskim więziennictwie – cel do osiągnięcia czy perspektywiczne wyzwanie?*, „Pedagogika Szkoły Wyższej”, 2013 (2), s. 123.

w warunkach wolnościowych³⁴. Warto te rozwiązania wzbogacać i uzupełniać o dobre praktyki czerpane z doświadczeń innych państw, prowadzić badania i implementować ich wyniki oraz dzielić się pomysłami na nowe inicjatywy zarówno w zakresie kształcenia, jak i zatrudniania skazanych.

Bibliografia:

Opracowania:

1. Barros R., Monteiro A., *E-learning for lifelong learning of female inmates: the Epris project. Iated* (ed.), Edulearn, „Proceedings”, 2015, s. 7056-7063.
2. Becker-Pestka D., *E-learning for Prisoners. Experience from Sweden, Norway, Poland, Finland and Germany*, „International Journal of Research in E-learning”, 2022 (1), s. 1-24.
3. Becker-Pestka D., *Funkcjonowanie systemu poradnictwa zawodowego oraz form aktywizacji zawodowej dla osób skazanych*, Warszawa 2019, s. 130-132.
4. Becker-Pestka D., *Wybrane problemy niedostosowania systemów więziennictwa Polski i Portugalii w zakresie aktywności osadzonych i współpracy z podmiotami zewnętrznymi*, „Zeszyty Naukowe Pro Publico Bono”, 2025 (1), s. 325-340.
5. Centralny Zarząd Służby Więziennej, *Roczna informacja statystyczna za rok 2025*, Warszawa 2025, s. 1, 40.
6. Chronowska-Sioła E., *Wybrane problemy współczesnej polityki penitencjarnej w Polsce*, „Świat Idei i Polityki”, 2024, (1), s. 201.
7. Cretenot M., *From national practices to European guidelines: interesting initiatives in prisons management*. „European Prison Observatory. Detention conditions in the European Union”, Rzym 2013, s. 13-33.
8. Frysztak M., *Praca osób pozbawionych wolności, stan prawny oraz praktyka – zarys problematyki*, „The Prison Systems Review”, nr 107, Warszawa 2020, s. 163-172.
9. Janas K., *Pedagogika i psychologia. Zagadnienia, pojęcia, terminy*, Warszawa 2006, s. 197-198.
10. Kanarek-Lizik D., Pałus E., *Specyfika i znaczenie kształcenia skazanych w procesie resocjalizacji penitencjarnej*, „International Journal of New Economics and Social Sciences”, 2023 (4(20)), s. 23-33.
11. Kędzierski W., *Penitencjarystyka z resocjalizacją instytucjonalną: historia - stan obecny*, Warszawa 2021, s. 133.
12. Kosiacki K., *Organizacja systemu penitencjarnego w Polsce po 1989 roku*, Studia Gdańskie, 2018 (XLIII), s. 115-125.
13. Łuczak E., *Rola edukacji w readaptacji społecznej skazanych*, „Edukacja Ustawiczna Dorosłych 4/2019”, s. 81-82.
14. Łuka M., *Resocjalizacyjny charakter pracy*, [w:] D. Grzesiak-Witek, M. Łuka, P. Witek, *Wybrane kierunki współczesnej profilaktyki i resocjalizacji*, Lublin 2018, s. 102.
15. Machel H., *Resocjalizacja penitencjarna – trzy uwarunkowania procesu*, „Resocjalizacja Polska”, Nr 2011 (2), s. 92-93.
16. Monteiro A., Barros R., Leite C., *Lifelong learning through e-learning in european prisons: Rethinking digital and social inclusion*, Conference: Inted2015, “Conference Proceedings”, 2015, p. 1038-1046.
17. Moreira J. A., Reis-Monteiro A., Machado A., *Higher Education Distance Learning and e-Learning in Prisons in Portugal*, “Comunicar”, 2017 (25), issue 51, s. 39-47.
18. Pierzchała K., *Rola pracy w resocjalizacji penitencjarnej w kontekście badań własnych*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego”, 2018 (100), s. 147-180.

³⁴ G. Wieczorek, *Rola nauczania i dokształcania w readaptacji społeczno- -zawodowej osadzonych*, „Edukacja Ustawiczna Dorosłych”, 2021 (2), s. 88.

19. Pietruszka N., *Kształcenie na poziomie wyższym w polskim więziennictwie – cel do osiągnięcia czy perspektywiczne wyzwanie?*, „Pedagogika Szkoły Wyższej”, 2013 (2), s. 123.

20. Siemionow J., *Resocjalizacja przez naukę*, [w:] M. Ciosek, B. Pastwa-Wojciechowska (red.), *Psychologia penitencjarna*, Warszawa 2016, s. 255.

21. Skrobotowicz G., *Wykonywanie środków oddziaływania penitencjarnego na przestrzeni lat*, „Roczniki Nauk Prawnych”, 2020 (30/1), s. 131-150.

22. Suduł R., *System penitencjarny w zapewnianiu bezpieczeństwa w Polsce*, „Studia I Analizy Nauk o Polityce”, 2022 (2), s. 134.

23. Śliwowski, J., *Prawo i polityka penitencjarna*, Toruń 1978, s. 71.

24. *Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy*, Dz. U. z 2025 r. poz. 911, 1423.

25. *Ustawa z dnia 9 kwietnia o Służbie Więziennej 2010 r.* Dz. U. z 2025 r. poz. 1750, 1823.

26. Wieczorek G., *Rola nauczania i doksztalcania w readaptacji społeczno- -zawodowej osadzonych*, „Edukacja Ustawiczna Dorosłych”, 2021 (2), s. 88.

Netografia:

Biuro Komunikacji I Promocji Ministerstwo Sprawiedliwości, *Wszystkie przepisy programu „Nowoczesne Więziennictwo” już obowiązują*, <https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/centralny-zarzad-sluzby-wieziennej-wszystkie-przepisy-programu-nowoczesne-wieziennictwo-juz-obowiazuja> [dostęp: 5.20.2026].

<https://www.prison-insider.com/en/countryprofile/allemagne-2024> [dostęp: 5.01.2026].

<https://www.prison-insider.com/en/countryprofile/norvege-2024> [dostęp: 5.01.2026].

<https://www.prison-insider.com/en/countryprofile/pologne-2024> [dostęp: 5.01.2026].

<https://www.prison-insider.com/en/countryprofile/portugal-2024> [dostęp: 5.01.2026].

Krawczyńska A., *Jedynie takie studia w Polsce*, <https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/jedynie-takie-studia-w-polsce> [dostęp: 29.10.2025].

Moreira A., *O Campus Digital EDUCONLINE@Pris*; <https://portal.uab.pt/o-campus-digital-educonlinepris/> [dostęp: 5.01.2026].

Wykaz kierunków kształcenia i semestrów nauki w szkołach prowadzonych przy zakładach karnych i aresztach śledczych, stan na 1.02.2026,

<https://sw.gov.pl/strona/centralny-zarzad-sluzby-wieziennej-edukacja-osadzonych> [dostęp: 5.02.2026].

Zarządzenie nr 60 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 12 września 2024 roku w sprawie korzystania przez osoby pozbawione wolności z uprawnień realizowanych za pośrednictwem narzędzi teleinformatycznych, https://ape.aws.edu.pl/pluginfile.php/196988/mod_page/content/33/Zarz%C4%85dzenie%20nr%2060%20Dyrektora%20Generalnego%20S%C5%82u%C5%BCby%20Wi%C4%99ziennej%20z%20dnia%2012%20wrze%C5%9Bnia%202024%20roku%20-%20strony%20internetowe.pdf [dostęp: 30.10.2025].